

159. S. Težak, Još o pravopisu, ŠN, 3. travnja, 2001., str. 12.

Ovaj se članak tematski naslanja na prethodni Težakov članak *Ne ću neću*. (Vidi komentar **133.** u 1. broju ovoga godišta.) S. Težak iznosi dodatne razloge zašto treba pisati ne ću i navodi slijed izdanja hrvatskih pravopisa od Partaševa Pravopisa jezika ilirskoga iz 1850. do 5. izdanja Babić-Finka-Moguševa iz 2000. Budući da se u članku govori o mijenama i prijelomima hrvatske pravopisne norme, posebice su izdvojeni oni pravopisi u kojima je došlo do bitnijih promjena. (S. B.)

Nastavit će se u sljedećem broju.

PITANJA I ODGOVORI

KONKLAVE ILI KONKLAVA KAO NORMATIVNO PITANJE

Izbor pape je prošao, a s njime i upotreba riječi *konklava* ili *konklave* pa se na prvi pogled pisanje o tome može činiti nepotrebnim. Ali samo na prvi pogled, jer raspravljajući o tome želim riješiti jedno načelno pitanje.

Pri određivanju jezične norme važnu ulogu ima jezična znanost, mnogi se na nju pozivaju i misle da je ona vrhovni sudac u svim jezičnim odredbama. U tome se prilično varaju. U pitanjima norme znanost je na drugom mjestu, na prvom je politika. Najprije treba odrediti što za normu želimo odabrati i što njome želimo postići, a to je izrazito političko područje, a tek onda određujemo normu. Kad sam objavio članak *Norma i politika* (Fokus, 17. 10. 2003.), neki su prigovarali osnovnim stavovima koje sam u tome članku iznio, a kad sam taj članak nepromijenjen unio u svoju knjigu *Hrvanja hrvatskoga*, opet prigovor da se taj članak nije trebao naći u knjizi jer da njime potkopavam prave temelje norme. Ponovno sam pročitao taj članak i ne vidim u njem išta što bih trebao mijenjati, trebao bih čak nešto i

dodati u istome smislu. Nije sad prilika za to, ali trebam reći da je de Saussure, otac suvremenoga jezikoslovlja, naučavao da je jezik arbitrar, a kad bismo to preveli na običan jezik, rekli bismo, po Klaiću, da to znači: 1. koji prosuđuje ne po pisanom zakonu, nego po osobnom uvjerenju, 2. svojevolan, samovoljan, 3. približan, 4. koji se može odrediti ovako i onako, 5. presudan, mjerodavan. Mislim da time ne bismo mnogo iznevjerili de Saussurea, ali da bi za pravu ocjenu njegova shvaćanja bilo potrebno preciznije tumačenje de Saussurea, bar to da bismo za njegov arbitrar trebali reći konvencionalan, ali uzeti u obzir i njegovu tvrdnju da je jezik sustav znakova i u tome odnosu tražiti rješenja za konkretne probleme. Jasno, kad bismo s time htjeli izaći na čistac, bila bi potrebna potanja rasprava o tome, što ovdje nije prilika, ali se želim osvrnuti na značenje koje jezikoslovlje ima pri rješavanju konkretnih normativnih pitanja.

Kad bi znanost bila svemoćna u rješavanju normativnih pitanja, manje bismo se sporili o nekima od njih, ne bi bilo toliko nesloge koje ima među jezikoslovcima, ali znanost nije tako velika kako neki naglašavaju. Ni u jednoj struci, i kad je daleko od politike,

nema sloge o svim pitanjima. Lako je za to naći potvrde. Kad je riječ o jezikoslovcima, najveća je nesloga upravo u pravopisnoj normi jer je ona najarbitrarnija. Pokazalo se to pri donošenju pravopisne norme povezane s preporukom Hrvatskoga školskoga pravopisa za škole. U njoj su sudjelovali mnogi i govorili da se oslanjaju na znanost, misleći da ona najbolje rješava sve probleme i da je uzalud što rješenja tražimo i na drugim putovima. Tada sam uvidio kako se mnogi grdno varaju, varaju sebe i druge jer se sva pravopisna pitanja ne mogu riješiti samo jezikoslovnim načinom. Da previše ne teoretiziramo, potrebno taj problem osvijetliti konkretnim primjerima. Na pravopisna ću se pitanja jednom vratiti, a sada želim govoriti o problemu koji je pred nas postavio izbor novoga pape. Kako se on bira dobro je poznato jer se to obavlja po ustaljenom običaju, koji traje već sedam stoljeća, od 1271. godine. Kad je u Viterbu 1268. umro papa Klement IV. i tamo počeo izbor njegova nasljednika, među 17 nazočnih kardinala postojalo je nekoliko struja, koje se više od dvije godine nisu mogle složiti dvotrećinskom većinom, potrebnom za valjan izbor novoga pape. Viterbljani su izgubili strpljivost i 1271. zajednički donijeli spasonosnu odluku: nesložne su kardinale zatvorili u izbornim prostorijama i javili im da će za hranu dobivati samo kruh i vodu dok se ne slože i ne izaberu novoga papu. Taj prisilni boravak u zatvorenim prostorijama uskoro je urodio plodom pa je izabran papa Grgur X. To su postale prve konklave u povijesti Crkve. Potaknut iskustvom iz Viterba, Grgur X. se pobrinuo da se donijela Odluka o izboru pape u konklavama i ona vrijedi do danas. U tome nije spor, nego u tome kako se hrvatski naziva zatvoren prostor u kojem se papa bira, oni koji ga biraju pa i sam izbor: *konklava*, *konklave*, jednina kao *žena*, *žene*, ili *konklave*, *konklava*, plurale tantum kao *hlače*, *hlača*.

Etimologija je imenice *konklave* od latinskoga izraza *cum clave* – *s ključem*, hrv. *pod ključem*, *ključem zatvoren prostor*. O svemu tome piše Vlado Horvat, isusovac i filolog, i svoja je razmišljanja stavio na papir i objavio ih u Fokusu 15. travnja o. g. On smatra da riječ *konklave* ima tri značenja:

1. zatvorene prostorije u kojima se bira papa
2. zbor kardinala koji bira papu
3. sam postupak izbora pape.

Kaže da bi se samo svaka zasebna sjednica mogla nazvati konklava, ali kako se konačni izbor nikada ne događa na prvoj sjednici, stoga možemo s pravom govoriti da se papa bira u konklavama. U praksi su se tih dana upotrebljavala oba lika i to je potaklo neke jezikoslovce da o tome raspravljaju, ali usmeno pa mi je teško navoditi njihove riječi i mišljenja, ali je dovoljno i ovo da nastavimo raspravljanje.

Vlado Horvat pitao je i mene što ja mislim o tome. Rekao sam mu da se taj problem ne može znanstveno riješiti, nego odlučuje ili praksa, ono što u praksi prevlada, ili dogovor. Zato je rješenje toga problema i danas aktualno. Želim pokazati zašto mislim da znanstvenoga rješenja nema.

Jezik je sustav znakova i da bi se pojedinačni problemi riješili, potrebno je vidjeti kakvo mjesto imaju u sustavu. A tu rješenja nema jer je to pojedinačan primjer koji nema analogije. U Žepićevu Latinsko-hrvatskome rječniku piše: “conclave is, *n* {con-clavis} svaka zabravljiva soba, odaja, komora ili jestvana, blagovalište, ili spavaćnica (sr. cubiculum)”. Tako ima i Jozo Marević u Latinsko-hrvatskome enciklopedijskome rječniku s jednostavnijim opisom značenja: “conclave, is *n* (gen pl. conclaviorum...) ...prostorija u kući ili drugdje (koja se može zaključati), soba”. Druge analogije nema. Kolega Vratović, klasičar, kad sam s njime o tome

razgovarao, sjetio se riječi *enklava*, ali kaže da je nema u starijim rječnicima latinskoga jezika i da vjerojatno potječe iz francuskoga. Nema je npr. ni rječnik srednjovjekovnoga latiniteta, ima ju spomenuti Marević, ali škrto: “enclave, is **n** enklava”, ali je poznato da je on sve polatinio. I kad bi *enklava* bila latinska riječ, ne bi bila prava analogija jer kod *konklava* imamo *cum (clave)*, a ovdje je *en*, koje u latinskome i nije prijedlog. Da bi se moglo što čvrsto odrediti, potrebno je više pravih analogija. Marević ima oba puta srednji rod i isti sklonidbeni tip, a u francuskome je *conclave* m. r., a *enclave* ž. r. Zato je teško jezikoslovno odrediti što treba biti u hrvatskome.

Što preostaje u ovom konkretnome slučaju? Praksa. Ako je u praksi nađeno jedinstveno rješenje i u njoj se upotrebljava samo jedan oblik, onda jezikoslovcima ne preostaje drugo nego da to prihvate kao normu. Ako u praksi nema jedinstvenoga rješenja, onda je potreban dogovor normativaca. Kako se ovdje, u ovom slučaju, u praksi upotrebljava

jedno i drugo, potreban je dogovor. Ja mislim da je bolje *konklava*, gen. *konklave*, dakle jednina, a komu treba množina, može ju upotrijebiti, ali zato ta imenica ne mora biti plurale tantum.

Ovdje je dobro spomenuti i srpsko rješenje, već zato što ga spominje i V. Horvat. On je našao da Brodnjak srpskim likom smatra *konklav*, a hrvatskim 1. *konklava* – vijećanje kardinala pri izboru novoga pape, 2. *konklave* – zatvorene prostorije u kojima se taj izbor obavlja. V. Horvat u liku *konklav* vidi francuski utjecaj, jer je u francuskom *conclave* m. r. bez nastavka u nom. jd. U rječnicima nisam našao ni jednu srpsku upotrebnu potvrdu za *konklav*, iako je ta imenica i u tome liku zabilježena u njima. Rekao bih da se danas u srpskome upotrebljava *konklava*, gen. *konklave*, bar sudeći po potvrđama iz NIN-a 14. i 28. 4. o. g.

Ne mora moje pisanje biti zadnja riječ o tome pitanju. Napisao sam to da otvorim raspravu ako tko ima što novo reći o njemu.

Stjepan Babić

SKUPŠTINA I OPĆINA

itatelj iz Osijeka, novinar jedne od naših privatnih televizija, postavio nam je neobično pitanje: Ako se kaže *skupština*, zašto se ne kaže *opština*; ako se kaže *općina*, zašto se ne kaže *skupćina*.

Odgovor na to pitanje, uz opširno oprijemljenje, može se pronaći u Tvorbi riječi S. Babića, ali valja pažljivo prelistavati knjigu i dobro se snalaziti među tvorbenim zakonitostima, osnovama riječi i dometcima. Nestručnjaku to svakako nije jednostavno, a pitanje je očito postalo prema nečelima pučke etimologije – riječ je o imenicama sličnoga sadržaja, ali i sličnoga izraza pa

se logikom pučke etimologije povezuje ono što se inače jezikoslovno povezati ne može: riječi *skupština* i *općina*, iako sadržajem i izrazom slične i bliske, tvorbeno su različite. Riječ *opština* uopće i ne pripada hrvatskomu jeziku jer joj je tvorbeno osnova *opšt-* (od pridjeva *opšti*) nehrvatska.

Skupština je imenica tvorena od imenice, tvorbeno osnove *skup-* i dometka *-ština*: *skup+ština > skupština*. Na isti se način, istim dometkom tvore i brojne druge imenice: *lopov+ština > lopovština*, *zakup+ština > zakupština*, *profesor+ština > profesorština*... Ta je tvorba nepolodna, a veći je dio riječi izvedene dometkom *-ština* stilski obilježen ili zastario: *sloboština*, *plemština*,